

1.

Paskutinį kartą Lilą mačiau prieš penkerius metus, 2005-ųjų žiemą. Mudvi ankstų rytą vaikštinėjom didžiąja gatve ir kaip jau daugelį metų jautėmės nejaukiai. Pamenu, kalbėjau tik aš: ji niūniavo, sveikinosi su žmonėmis, kurie net neatsakydavo, o tais retais kartais, kai mane nutraukdavo, viso labo ką nors šūktelėdavo be jokio ryšio su tuo, ką kalbėjau. Bėgant metams nutiko per daug bjaurių, kai kada net kraupių dalykų, ir norėdamos atkurti nuoširdumą būtume turėjusios išsakyti slaptas mintis, bet aš neturėjau jėgų ieškoti žodžių, o ji, ko gero, jėgų turėjo, bet nenorėjo, nematė naudos.

Aš vis tiek ją labai mylėjau ir kaskart apsilankiusi Neapolyje stengdavausi su ja susitikti, nors, reikia pasakyti, ir mažumėlę prisibijodavau. Ji smarkiai pasikeitė. Mus abi jau buvo įveikusi senatvė, tik aš kovojau su polinkiu priaugti svorio, o ji išliko viena oda ir kaulai. Plaukai buvo trumpi, pačios kirpti, žilutėliai ne dėl apsisprendimo, o dėl aplaidumo. Jos veidas, baisiai suvargęs, vis labiau panėšėjo į tėvo. Irzliai krizeno, kone cypavo, kalbėjo pernelyg garsiai. Nuolat mostagavo rankomis, mostus pripildydama tokio nuožmaus ryžto, kad, rodės, ketina perpus perkirsti namus, gatvę, praeivius, mane.

Priėjus pradinę mokyklą, mus uždusęs pralenkė jaunas man nepažįstamas vyras ir riktelėjo jai, kad ant vejų šalia bažnyčios

rastas moters lavonas. Nukurnėjom parko link, Lila nusitempė mane į smalsuolių būrelį šiurkščiai skindamasi kelią. Moteris gulėjo ant šono, buvo neįtikėtinai stora, su senamadišku tamsiai žaliu lietpalčiu. Lila išsyk ją atpažino, aš ne: tai buvo mudviejų vaikystės draugė Džiljola Spanjuolo, buvusi Mikelės Solaros žmona.

Buvau nemačiusi jos keletą dešimtmečių. Jos dailus veidas buvo subjuręs, kulksnys milžiniškos. Plaukai, kadaise tamsūs, dabar buvo skaisčiai raudoni, ilgi kaip jaunystėje, bet reti, išsipleikę ant iškaptytos žemės. Tik viena koja buvo apauta žemakulniu baisiai nuklaipytu bateliu; antra buvo aptempta pilka vilnone kojine su skyte ties nykščiu, o batas stirksojo už metro, lyg būtų nusmukęs jai spiriant savo skausmą ar išgąstį. Puoliau į ašaras, Lila irzliai į mane dirstelėjo.

Atsisėdusios ant suoliuko netoliese tylomis palaukėme, kol Džiljola bus išvežta. Kas jai nutiko, kaip mirė, kol kas buvo neaišku. Nuėjom į Lilos namus, seną tėvų butuką, kuriame ji dabar gyveno su sūnumi Rinu. Pasikalbėjom apie draugę, ji šnekėjo piktai, apie jos gyvenimą, pretenzijas, klastą. Tik dabar jau aš nepajėgiau klausytis, galvojau apie tą šonu pasuktą veidą ant žemės, apie retus ilgus plaukus, apie balkšvas kiaušo dėmes. Kiek daug žmonių, su kuriais užaugome, nebėra tarp gyvųjų, jie dingo nuo žemės paviršiaus dėl ligos, dėl to, kad nervai neatlaikė švitrinio kančių popieriaus brūžavimo, dėl to, kad buvo pralietas jų kraujas. Kurį laiką vangiai kiurksjojome virtuvėje, nė viena iš mudviejų nesiryžo nukraustyti stalo, paskui vėl išėjom.

Gražios žiemškos dienos saulė viskam suteikė vaiskumo. Senasis kvartalas, priešingai nei mes, visai nepasikeitė. Išliko žemi pilki namai, mūsų žaidimų kiemas, didžioji gatvė, tamsios tunelio žiotys ir smurtas. Tačiau aplinkinis kraštovaizdis pakito. Nebeliko žalsvos kūdrų dykynės, dingo senasis konservų fabrikas. Jų vietoje blyksėjo stikliniai dangoraižiai, kadaise ženklinę šviesią

ateitį, kuria niekas niekada netikėjo. Bėgant metams įsidėmėjau visus šiuos pokyčius, kartais smalsiai, bet dažniau išsiblaškiusi. Paauglystėje įsivaizdavau, kad už kvartalo Neapolis pilnas stebuklų. Tarkim, prieš keletą dešimtmečių mane labai pribloškė centrinės stoties dangoraižis – tuo, kaip jis aukštas po aukšto kyla it kokie pastato griaučiai, anuomet atrode be galo aukšti, stūksą prie pat drąsiai suprojektuotos geležinkelio stoties. Kaip stebėdavausi eidama Garibaldžio aikšte: pažiūrėk, koks aukštas, sakydavau Lilai, Karmen, Paskvaliui, Adai, Antonijui, visiems tuometiniams draugams, su kuriais kulniuodavom jūros link, iki turčių kvartalų. Ten viršuje, galvojau, gyvena angelai, be abejo, besigrožintys visu miestu. Kaip man būtų patikę užkopti aukštyn, iki pat viršaus. Tai buvo *mūsų* dangoraižis, nors stūksojo ne kvartale, diena po dienos matėm jį kylantį. Bet darbai sustojo. Kai grįždavau namo iš Pizos, stoties dangoraižis man rodėsi vėliau ne atsinaujinančios bendruomenės simbolis, o dar vienas neveiksmingumo lizdas.

Tuo laiku ėmiau manyti, kad nėra didelio skirtumo tarp kvartalo ir Neapolio, negerovės nepaliaujamai srūva iš vieno į kitą. Kaskart grįžus man vis labiau atrodė, kad miestas pastatytas iš trapios tešlos, neatlaikančios metų laikų kaitos, karščio, šalčio, o užvis labiau – audrų. Štai Garibaldžio aikštės stotis užtvindyta, štai nugriuvo galerija priešais Nacionalinį archeologijos muziejų, štai nuošliauža, dėl kurios niekaip neįjungia elektros. Atminty nešiojasi tamsias, pavojų pilnas gatves, vis padrikesnį eismą, nelygų grindinį, didžiules balas. Iš perpildytos kanalizacijos tiško, putujo nuotekos. Vandens ir srutų, ir šiukšlių, ir bakterijų upeliai sruvo jūron nuo kalvų, apkrautų naujutėliais netvirtais pastatais, arba graužė pasaulį iš apačios. Žmonės mirė nuo aplaidumo, korupcijos, savivalės ir vis dėlto kaskart atėjus rinkimams entuziastingai palaikė politikus, darančius jų gyvenimą nepakenčiamą. Vos išlipusi iš traukinio imdavau apdairiai

sukinėtis po vietas, kuriose buvau užaugusi, stengdamasi visad kalbėti tarmiškai, lyg rodydama: *aš – jūsiškė, neskriauskit manęs.*

Kai baigiau universitetą, kai vienu prisėdimu parašiau apysaką, kuri visai netikėtai vos per keletą mėnesių tapo knyga, reikalai pasaulyje, iš kurio atėjau, rodos, dar labiau pablogėjo. Pizoje, Milane jaučiausi gerai, kartais netgi laiminga, o gimtajame mieste kaskart grįžusi baimindavausi, kad koks netikėtumas sukludys man nuo jo pabėgti, kad tai, ką pasiekiu, bus iš manęs atimta. Nebegalėsiu nuvažiuoti pas Pjetrą, už kurio netrukus turėčiau ištėkėti; nebegalėsiu patekti į švarutėlę leidyklos erdvę; nebegalėsiu mėgautis Adelės, būsimosios anytos, motinos, kokia manoji niekada nebuvo, rafinuotumu. Miestas jau praeity man atrodė pergrūstas, ištisa spūstis nuo Garibaldžio aikštės iki Forcelos, iki Kunigaikštienės vilos, iki Lavinajo gatvės, iki Tiesiosios gatvės. Baigiantis septintajam dešimtmečiui man dingojosi, kad minia išaugo ir kad nepakantumas, agresija nevaldomai plinta. Vieną rytą nupėdinau iki Mecokanonės gatvės, kur prieš keletą metų knygyne dirbau pardavėja. Nuėjau ten iš smalsumo, norėjau pamatyti vietą, kurioje vargau, o dar labiau – žvilgtelėti į universitetą, į kurį taip ir nebuvo įkėlusios kojos. Magėjo palyginti jį su Pizos universitetu, net vyliausi, kad susidursiu su mokytojos Galijani vaikais – Armandu, Nadia – ir pasigirsiu savo laimėjimais. Tačiau toji gatvė, universiteto erdvės įvarė man nerimą – jos buvo sausakimšos studentų iš Neapolio, iš jo provincijos ir iš visos Pietų Italijos, dailiai apsirengusių, triukšmingų, savimi pasitikinčių jaunuolių, šiurkščių ir sykiu nusižeminusių vaikinų. Jie grūdosi prie durų, auditorijose, priešais raštines, kur driekėsi ilgos, dažnai vaidingos eilės. Trys ar keturi be jokio perspėjimo susipliekė vos per keletą žingsnių nuo manęs, tarsi jiems būtų pakakę vienam kitą užmatyti, kad prasprogtų keiksmams ir smūgiais, vyriškas įtūžis, rėkias kraujo troškimą tokia tarpe, kurią aš pati vargiai supratau. Skubiai išnešiau kudašių, lyg palytėta

ko grėsmingo tokioje vietoje, kurią įsivaizdavau esant saugią, užpildytą tik didžiųjų vertybių.

Apskritai kiekvienais metais viskas tolydžio prastėjo. Tuo liūčių laiku miestas darsyk įtrūko, visas pastatas sulinko šonan tarsi žmogus, kuris atsirėmė į kinivarpų sugrauztą seno fotelio turėklą ir šis neatlaikė svorio. Mirusieji, sužeistieji. Riksmi, smūgiai, savadarbiai sprogmėnys. Atrodė, kad miestas viduriuose peri tūžmąstį, kuri niekaip neprasiveržia ir dėl to ji graužia, arba paviršiuje prasprogsta pūliniais, nuodijančiais visus, vaikus, suaugusiuosius, senius, žmones iš kitų miestų, amerikiečius iš NATO, visų tautybių turistus, pačius neapoliečius. Kaip įmanoma atsilaikyti tokioje netvarkingoje ir pavojingoje vietoje, priemiestyje, centre, kalvose, Vezuvijaus papėdėje? Kokį bjaurų įspūdį man padarė San Džovani a Tedučis, kelionė iki jo. Kokį bjaurų įspūdį padarė dešrų fabrikas, kuriame dirbo Lila, ir pati Lila, Lila su mažu vaiku, Lila, gyvenanti varganame name su Encu, bet su juo nemieganti. Sakė, kad jis nori išmokti, kaip veikia elektroniniai skaičiuotuvai, o ji mėgina jam padėti. Man įstrigo jos balsas, besistengiąs atitolinti San Džovanį, dešras, fabriko smarvę, jos būklę, su apsimestiniu išmanymu berias tokius pavadinimus: Milano valstybinio universiteto Kibernetikos centras, Sovietų Sąjungos taikomųjų skaičiuotuvų socialiniuose moksluose centras. Norėjo mane įtikinti, kad greitai tokio pobūdžio centras rasis ir Neapolyje. Aš pamaniau: Milane gal ir taip, Sovietų Sąjungoje – be abejo, bet čia ne, čia nevaldomos tavo galvos beprotybės, į kurias tempiesi ir vargšą tau didžiai atsidavusį Encą. Verčiau išvažiuoti. Galutinai išsinešdinti toli nuo to gyvenimo, kurį patyrėm nuo gimimo. Įsikurti puikiai organizuotuose kraštuose, kur iš tiesų viskas įmanoma. Taip ir padariau – išnešiau kudašių. Tačiau tik tam, kad po kelių dešimtmečių susivokčiau, jog klydau, jog tai – tolydžio didėjančių žiedų grandinė: kvartalas veda į miestą, miestas – į Italiją,

Italija – į Europą, Europa – į visą planetą. Šiandien aš taip manau: pagedęs yra ne kvartalas, ne Neapolis, o Žemės rutulys, visata ar visatos. Ir reikia talento nuo kitų ar savęs nuslėpti, kaip viskas yra iš tikrųjų.

Išklojau tai Lilai aną popietę, 2005-ųjų žiemą, išraiškingai, tarytum atlikdama atgailą. Norėjau pripažinti, kad ji viską supratė dar jaunystėje, niekad neiškėlusios kojos iš Neapolio. Vis dėlto kone išsyk susigėdau, savo žodžiuose pajutau gaižų senstančio žmogaus pesimizmą, toną, kokio ji, žinau, negali pakęsti. Išties iššiepė irzlų vypsni, parodydama nusenusių dantis, ir pasakė:

– Vaidini visažinę, skubi teisti? Ką ketini daryti? Parašyti apie mus? Parašyti apie mane?

– Ne.

– Sakyk tiesą.

– Tai būtų per keblu.

– Bet esi apie tai pagalvojusi, dar galvoji.

– Truputį.

– Turi duoti man ramybę, Lenučia. Duok mums visiems ramybę. Mes turim dingti, nieko nenusipelnom nei Džiljola, nei aš, niekas.

– Netiesa.

Ji nepatenkinta bjauriai susiraukė ir pervėrė mane žvilgsniu, vyzdžiai vos matėsi, lūpos buvo praviros.

– Gerai, – tarė, – jeigu jau taip nori, rašyk apie Džiljolą, apie ką tik užsimanysi. Bet tik ne apie mane, nediršk, pažadėk man.

– Aš apie nieką nerašysiu ir apie tave ne.

– Žinok, aš tave stebėsiu.

– Ane?

– Pasiknaisiosiu tavo kompiuteryje, perskaitysiu failus ir ištrinsiu.

– Eik jau.

– Manai, nesugebėčiau?

- Ne nuo manęs.

2.

Taip ir nepamiršau šių trijų žodžių, tai buvo paskutinis jos man pasakytas dalykas: *nuo nuo manęs*. Aš jau savaičių savaites rašau kaip iš pypkės, negaišdama laiko darsyk skaityti. Jei Lila dar gyva, svajoju gurkšnodama kavą ir žiūrėdama į Po upę, plakančią Princesės Izabelės tilto piliorius, neatsilaikys, ims šniukštinėti po mano kompiuterį, perskaitys ir būdama sena pakvaišėlė supyks, kad nepaklusau, panūs įsikišti, pataisys, pridės savo, pamirš, kad troško išnykti. Paskui išplaunu puodelį, prieinu prie stalo ir vėl imuosi rašyti nuo to šalto Milano pavasario, to vakaro daugiau nei prieš keturiasdešimt metų knygyne, kai vyras storais akiniais visų akivaizdoje sarkastiškai atsiliepė apie mane ir mano knygą, o aš atsakiau sumišai, drebedama. O tada netikėtai pakilo Ninas Saratorė, beveik neatpažįstamas dėl apšėpusios juodutėlės barzdos, ir griežtai užsipoelė tą, kuris buvo užsipoelęs mane. Nuo tos akimirkos visa mano esybė ėmė spiegti jo vardą – kiek laiko buvau jo nemačiusi: ketverius, gal penkerius metus, – ir nors iš įtampos buvau sustingusi į ledą, skaisčiai nukaitau.